

TÉMA:

České královské korunovace v raném novověku

BADATELSKÁ OTÁZKA:

Je královská korunovace (nákladným) středověkým přežitkem?

KONCEPT HISTORICKÉHO MYŠLENÍ:

dobové perspektivy a vztah k minulosti

RVP G:

student posoudí postavení českého státu uvnitř habsburského soustátí a analyzuje jeho vnitřní sociální, politické a kulturní poměry

BADATELSKÁ ČINNOST:

student dokáže popsat a následně interpretovat význam královské korunovace jako hlavního ceremoniálního aktu evropských monarchií, pochopí jeho odlišnosti ve volebních a dědičných monarchiích, náboženský rozměr politické (královské) moci v raném novověku a význam prvních tištěných médií při sdělování politických obsahů širšímu publiku (veřejnosti), pokusí se interpretovat raně novověký portrét jako důležitý prostředek komunikace v rámci tehdejších elit

EVOKAČNÍ OBRÁZEK:

Waving from Buckingham Palace Balcony, fotka mávání z balkónu Buckinghamského paláce v Londýně, korunovace Karla III. a jeho manželky Camilly, 6. května 2023, převzato z české Wikipedie

Po téměř 300 let panování habsburského rodu v Čechách (1526–1918) bylo hned třináct jeho členů korunováno českými králi. Královská korunovace přitom znamenala nejstarší a nejdůležitější rituál spojený s královskou mocí. Odehrávala se během mše v pražském Svatovítském chrámu, jejíž pravidla sepsal již ve 14. století Karel IV., posloupnost jednotlivých kroků však byla upravována podle potřeby, a výsle-

dek tak odrážel politickou a společenskou realitu českých zemí v konkrétní situaci. Habsburkové podstupovali ještě korunovaci ve Svaté říši římské, která jim přinášela titul císaře, a korunovaci v Uhrách, jež se konala zpravidla v Prešpurku (dnes Bratislava). Korunovaci řídil většinou pražský arcibiskup za přítomnosti elity země, dvora i cizích vyslanců a popis korunovace byl následně šířen mezi lid. Korunovaci královny prováděla vedle arcibiskupa i abatyše kláštera benediktýnek u sv. Jiří. V době volební monarchie následovala korunovace po přijetí tzv. volební kapitulace, dokumentu, kterým se budoucí panovník zavazoval českým stavům vládnout podle určitých pravidel. Když došlo k zavedení dědičnosti českého trůnu roku 1627, následovala korunovace po holdování stavů, při němž členové stavů vyjádřili věrnost králi. Během 18. století nebyla korunovace nezbytnou podmínkou pro výkon vlády a například Josef II. tento rituál odmítl v Čechách podstoupit jako nákladný přežitek. Poslední královskou korunovaci zažila Praha roku 1836, kdy již celý akt představoval zejména deklarování loajality českého národa habsburskému panovníkovi.

Posloupnost korunovačních úkonů:

událost	kdo se jí účastnil	místo konání
průvod do katedrály	budoucí král a panující král, zemští a dvorní hodnostáři	nádvoří Pražského hradu
převlékání do korunovačního oděvu	budoucí král, nejbližší dvořané a hodnostáři	svatováclavská kaple ve svatovítské katedrále
pomazání křížem (posvěcený olej a balzám)	budoucí král, pražský arcibiskup	kněžiště svatovítské katedrály
předání korunovačních insignií	král, pražský arcibiskup	kněžiště svatovítské katedrály
pasování svatováclavských rytířů	král, vybraní šlechtici	kněžiště svatovítské katedrály
obětování chleba, vína a zlatých dukátů	král	kněžiště svatovítské katedrály
korunovační průvod z katedrály, rozhazování chleba a puštění vína + mincí	král, dvořané, zemští hodnostáři, lid vpuštěný na nádvoří	nádvoří
korunovační hostina	král, dvořané, zemští hodnostáři	Starý královský palác

Tabulku lze rozstříhat a úkony postupně sestavit do správného pořadí.

ZDROJ 1

Korunovační portrét

Po české korunovaci roku 1723 došlo k vytvoření párových portrétů celé postavy nově korunovaných veličenstev, které nechal namalovat nejvyšší český kancléř František Ferdinand Kinský, jenž měl celou událost organizačně na starosti. Českou královskou hodnost odrážejí přítomné insignie, vedle Karla VI. leží na polštáři i císařská (říšská) koruna. Součástí Karlova šatu je kromě korunovačního pláště také zkřížená štola, odznak duchovního rozměru královské hodnosti (štola je odznakem kněze nebo jáhna).

Je možné odbočit a pohovořit o tom, co to královské insignie jsou, kdy vznikly a co symbolizují. Pro základní orientaci lze využít českou Wikipedii (https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A9_korunova%C4%8D-n%C3%AD_klenoty), popř. některou z klasických prací s názvem České korunovační klenoty (doporučujeme buď knihu Anny Skýbové, nebo Josefa Cibulky).

Johann Gottfried Auerbach: Korunovační portrét císaře Karla VI. jako českého krále a císařovny Alžběty Kristýny jako české královny (1732), česká Wikipedie, volné dílo.

ZDROJ 2

Osobní zkušenost s korunovací

V desetiletích po bitvě na Bílé hoře korunoval pražský arcibiskup a kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu českého krále hned třikrát: 1627 Ferdinanda III., 1646 Ferdinanda IV. (jenž však za několik let zemřel na pravé neštovice) a 1656 jeho bratra Leopolda I. Zároveň si psal velmi pečlivě deník, v němž nemohl pochopitelně slavné korunovace vynechat. Král při nich od roku 1646 dvakrát přísahal: latinsky sliboval ochranu církvi a pravému náboženství, německy zachování spravedlnosti v zemi. Kardinál Harrach však zaznamenal i nepříjemnou událost, která se stala právě roku 1646 při korunovaci Ferdinanda IV. nejvyššímu purkrabímu Jaroslavu Bořitovi z Martinic zrovna ve chvíli, kdy měl přísahu předčítat.

Král složil přísahu na pontifikál v pravý čas, nejprve latinsky na evangelia a pak německy. Když [mu] měl purkrabí přísahu předčítat, nastala komická situace, protože si nasadil brýle a nepostřehl, že zrovna když je nejvíce potřeboval, vypadla mu skla.

Chtějí, aby to byl první král, který složil přísahu v němčině. Při obětování mi král předal obvyklé dva bochníky chleba a dvě láhve vína a dvě medaile v hodnotě deseti stříbrných dukátů se svou novou ražbou, která měla z jedné strany nápis určující den a rok korunovace a z druhé strany stůl uprostřed s mečem, upleteným z břecťanu, vázu plnou ohně a pentagram s řeckými písmeny okolo a kolem něj heslo Pro Deo et pro populo.

Katrin Keller – Alessandro Catalano (edd.): *Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Bd. II. *Diarium 1629–1646*, Wien – Köln – Weimar 2010, s. 846.

Slovníček:

pontifikál (Pontificale Romanum) – kniha popisující katolické obřady vedené biskupem
evangelium (v tomto případě Evangelia) – kniha textů čtyř kanonických evangelií vyjmutých z biblického Nového zákona

Pro Deo et pro populo – osobní heslo Ferdinanda IV. vyražené na jeho korunovačních mincích (Pro Boha a pro lid)

Korunovační hostina ve Vladislavském sále Pražského hradu (1836)

Výjev z korunovační hostiny Marie Anny Savojské, manželky posledního korunovačního českého krále Ferdinanda V. Dobrotivého, ukazuje, že během korunovační mše i během následného banketu hrály důležitou roli dámy. Po dámské korunovaci zasedly manželky nejvyšších zemských hodnostářů ke stolům místo svých mužů (12 dam u každého z 12 stolů). V čele sálu byl tzv. privilegovaný stůl, kde jedl král s královnou pod baldachýnem na vyvýšeném pódiumu. Spolu s nimi u něj seděli pražský arcibiskup a místo abatyše benediktýnského kláštera, zrušeného Josefem II., představená tereziánského ústavu šlechticů, který fungoval na Pražském hradě od roku 1754. Řada jídel byla jen na ozdobu (obsahovaly kovové šperky), a jakmile královna a král dojedli, hostina skončila. K jídlu hrála kapela a její hudba byla přerušována četnými přípitky.

V ideálním případě by bylo dobré promítnout zvětšený obrázek uložený na https://cs.wikipedia.org/wiki/Korunovace_%C4%8Desk%C3%B-Dch_panovn%C3%AD-k%C5%AF#/media/Soubor:Eduard_Gurk_003.jpg a ukazovat jednotlivé prvky, které by měly být děti schopny nalézt (král, královna, baldachýn, vojenský doprovod atd.).

Obraz Eduarda Gurka zachycující korunovační banket v Praze roku 1836, česká Wikipedie, volné dílo.

Paměti Františka Václava Felíře (1723)

Staroměstský měšťan Felíř začíná své paměti právě popisem korunovace Karla VI. a není vyloučeno, že právě tato slavnost jej přiměla k tomu, aby si paměti začal psát. Zatímco při popisu mše se držel oficiálních zpráv z tištěných novin, jakmile vyšel panovník ven v korunovačním průvodu, čerpal patrně z vlastních vzpomínek. Z nich vyplývá, že při boji o památku na slavný den šlo doslova o život.

A tak Jeho Milost Císařská [= JMC] v svém královským oděvu korunu na hlavě, též sceptrum [= žezlo] a říšské jablko v rukouch majíce, z kostela [= katedrály sv. Víta na Pražském hradě] do velikého paláce přes jednu k tomu schválně vyhotovenou pavlač v předešlém

pořádku jíti a do zemské světnice vjíti a tam nějaký čas, dokavad na stůl jídla postavené nebyly, zůstati ráčila. Kudykoliv JMC k té slavné korunovaci jíti ráčila, všude jak zem, tak i ono lešení červeným a bílým sukmem přikryto bylo, a po odjíti co mohl z toho sukna odnítí, zabráněno nikoliv žádnému nebylo. Na Velkém place z té železné pavláčky blíž pokojův JMC zlaté a stříbrné peníze vyhazované byly, neméně na témž place jednoho k tomu vyhotoveného lešení bílé a červené víno teklo, s ním se mnozí vnitř i zevnitř nemálo se skropili. Chléb také mezi obecný lid vhažován byl. Při té o peníze dranici 2 osoby zamačkané, 3 sotva své živobyty zachovat byly by mohly, kdyby záhy od jiných vytažené nebyly.

Jan Vogeltanz (ed.): František Václav Felíř – Letopis (1723–1756), Praha 2011, s. 57.

ZDROJ 5

Novoroční veršována otištěná na titulní stránce Pražských poštovských novin roku 1724

Roku 1719 začaly v Čechách vycházet tiskem v dílně Karla Františka Rosenmüllera první česky psané noviny s názvem *Český postilion*. Většinou přejímaly informace z dominantních německých novin *Wiener Diarium*, které přinášely převážně zprávy ode dvora, jenž trvale sídlil ve Vídni. Po přesunu do Prahy však najednou začaly hrát úlohu primárního média české noviny. Na Nový rok 1724 se v *Českém postilonu* objevila krátká básnička reflektující královskou korunovaci, která proběhla na začátku září minulého roku, a jejím hlavním tématem bylo očekávání následníka trůnu. Těhotenství císařovny totiž bylo ohlášeno právě během pobytu dvora v Čechách. Význam mužského dědice byl pro habsburskou rodinu klíčový, protože absence následníka v dědičné monarchii mohla vést k chaosu a nestabilitě. Z očekávaného prince byla nakonec arcivévodkyně Marie Amálie, která navíc zemřela v pouhých šesti letech. Další dítě už císařský pár neměl, a tak se žezla musela ujmout po smrti Karla VI. jeho nejstarší dcera Marie Terezie a uhájit své dědictví ve válkách o rakouské dědictví. Naděje vyjádřená v nejstarších česky psaných novinách se tak nepotvrdila.

Nuže český postilio, sedni na koně tvého,
zatrůb na novou trubici a pověz, co nového.
S novým měsícem nový rok, i věk nový nastává
a Čechům novou naději lepšího štěstí dává.
[...]
Postilio, trůb vesele! Začíná se znovu zpívat,
vykřikni Karel s Alžbětou, pán s paní naší vivat!
Hle čas se již přibližuje, že v Čechách počatého
v kolíbce vidět budete Karlíčka Maličkého.
[...]
S kterým českému národu květ jeho se navrátí,
když lísteček nepřívětivé fortuny se obrátí.
A teď summa všech novin: že staré Čechův štěstí
zdeť znova léta tohoto nám počalo zas kvéstí.

Citováno podle Štěpán Vácha – Irena Veselá – Vít Vlnas – Petra Vokáčová: *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha–Litomyšl 2009, s. 219–220

Slovníček:

postilio (také *postyilion*, *poštovský panáček*) – kočí nebo předjezdec poštovního vozu, jeho atributem byla zahnutá trubka ohlašující příjezd vozu

fortuna/Fortuna – římská bohyně štěstí nebo také *Štěstěna*, v humanistické literatuře vnímaná jako symbol vrtkavosti a nestálosti, jejím atributem je kolo (jednou je člověk nahoře, jindy dole)

vivat – lat. ať žije!, nejčastější způsob provolávání slávy

V tomto bodě lze navázat odbočkou o významu pošty pro komunikaci v raném novověku, kdy po českých zemích od 16. století vznikala síť poštovních stanic a pošta přepravovala dopisy, zásilky i osoby (jezdily poštovními kočáry = první veřejná doprava). V Čechách provozoval poštu až do roku 1722 rod Paarů, v Německu rod Thurn-Taxisů (oba rody na tom velmi zbohatly).

Možné výstupy:

I. Řízená diskuze

1. Na základě předchozích informací zkuste zformulovat, proč byla korunovace v raném novověku důležitá a co naopak na ní (zejména v 18. a 19. století) mohlo být kritizováno. Měla smysl ve stavovské monarchii, kde byl nástup ujednáán podpisem volební kapitulace, a v dědičné monarchii, kde automaticky nastupoval nejstarší syn? Diskutujte všechna pro a proti.
2. Na základě dalších zdrojů zkuste srovnat korunovaci středověkou a korunovaci pozdější (od 16. do 19. století). Zkuste vyhledat, kdy a kde se odehrála poslední habsburská korunovace. Jak na korunovaci nahlížela česká společnost druhé poloviny 19. století? Existuje ještě dnes v české společnosti monarchismus, jehož zastánci by si přáli návrat hodnosti českého krále, a pokud ano, jak se projevuje? Znáte nějaké současné monarchie v Evropě, ve světě? Čím se liší postava krále a postava prezidenta jakožto hlav státu? Jaký by měl být ideální panovník?

II. Ověření paměti

3. Vyhledejte si na internetu informace o tom, jaké předměty byly ke korunovaci potřeba. Zkuste načrtnout korunovační insignie a popište je vlastními slovy. Namalujte trůn s baldachýnem, korunovační průvod, zkuste vymyslet podobu korunovační mince.
4. Uveďte rozdíly mezi korunovační krále a královnou.
5. Jakými cestami bylo v raném novověku možné šířit informace o proběhlé korunovaci?
6. Popište role jednotlivých osob během korunovace (jaká pravidla museli zachovávat?): panující král (otec korunovaného), korunovaný král, korunovaná královna, pražský arcibiskup, abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, nejvyšší český kancléř, nejvyšší purkrabí.
7. Popište roli jednotlivých stavů během korunovace: duchovenstvo, šlechta, měšťané, poddaní.
8. Popište role jednotlivých profesních skupin během korunovace: voják, nejvyšší zemský úředník, biskup, malíř, pražský měšťan, zvoník, tesař, manželka nejvyššího českého kancléře.

III. Divadlo (role playing)

9. Zkuste napsat scénář korunovační mše a následné hostiny. Vylosujte si role a zkuste si zahrát na korunovaci. Bude potřebovat rekvizity: korunu, žezlo, jablko, korunovační/ svatováclavský meč, olej, střídku chleba (kterým se olej osušoval), nádobu s vínem, bochníček chleba/housku (na obětování), mince, plášť.

Zde je třeba pracovat s tím, co studenti vytvoří. Na jablku by neměl chybět křížek (= symbol glóbu, který je křesťanský), na svatováclavské koruně zlaté lilie, drahokamy a perly a uprostřed křížek s trnem z Kristovy koruny).

Na jedné straně datum a titulatura panovníka, na druhé buď symboly, nebo obličej panovníka.

Vedle distribuce mincí nebo tištěných popisů důležité zmínit ústní předávání informace, střelbu z kanónů na oslavu.